

УДК 341.485(477)“2022/2023”
DOI: <http://>

СУЧАСНИЙ ГЕНОЦИД УКРАЇНЦІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ СОВЕТСЬКОГО ГЕНОЦИДУ РАФАЛА ЛЕМКІНА

Михайло КОСТІВ,
Національний музей Голодомору-геноциду
Відділ дослідження геноциду,
злочинів проти людяності та воєнних злочинів
вул. Лаврська 3, Київ, 01015, Україна
e-mail: kostivmb@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4101-6661>

У своєму виступі в м. Нью-Йорк у 1953 р. відомий правник-міжнародник, автор терміну “геноцид” Рафал Лемкін запропонував власне бачення політики СРСР щодо українців як геноциду. Він вважав, що геноцидом українців слід називати не лише знищення їх голодом у 1932–1933 рр., а й ширше всі дії Кремля, спрямовані на русифікацію української нації. Юрист говорив про чотири “удари”, чотири “вістря” атаки на український народ, здійснені сталінським режимом. Концепцію Р. Лемкіна можна застосувати і до подій російсько-української повномасштабної війни, що триває з 24 лютого 2022 р. і яку чимало країн світу вже визнали геноцидною.

Зокрема, російські окупанти винищують “мозок нації” – викрадають, ув’язнюють і вбивають українських інтелектуалів, журналістів та письменників, конфісковують українськомовні книги з бібліотек, не дають доступу до освіти українською мовою дітям. Також загарбники атакують “душу нації”, руйнуючи храми та репресуючи священнослужителів Православної церкви України й Української Греко-Католицької Церкви. Натомість Кремль використовує підконтрольну собі Російську Православну Церкву для пропаганди антиукраїнських ідей серед широкого загалу. Масово нищать окупанти й “тіло нації” – населення окупованих територій, “середньостатистичних українців”. Відбувається це через убивства цивільних, фізичне, психологічне й сексуальне насилля проти них, створення на тимчасово окупованих територіях умов, несумісних із життям (ситуації гуманітарних катастроф), систематичні обстріли й руйнування критичної інфраструктури тощо. Окремо слід згадати про конфіскацію урожаю в українських фермерів, яка нагадує дії більшовиків у роки Голодомору. Врешті, ворог фрагментує українську націю, русифікуючи й депортуючи мешканців тимчасово окупованих територій, зокрема дітей, у Росію й заселяючи захоплені українські землі представниками інших народів.

Таким чином, аналіз сучасних подій кризь призму концепції Р. Лемкіна дозволяє розглянути дії путінського режимом як продовження політики Й. Сталіна. Врешті, такий підхід демонструє й певну універсальність ідей Р. Лемкіна щодо дій Кремля в контексті організації та втілення актів геноциду.

Ключові слова: геноцид, Голодомор, Рафаель Лемкін, російсько-українська війна, злочин, українська нація.

Постановка проблеми. Під час Другої світової війни польський правник Рафал Лемкін працював у США над книгою “Правління держав Осі в окупованій Європі”¹. У цьому дослідженні, виданому в 1944 р. у Вашингтоні, він уперше

¹ Raphael Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress* (Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 1944), 674 p.

вжив створений ним термін “геноцид”, який походить від грецького кореня *genos* (раса, плем’я) та латинського закінчення *cide* (*caedere* — вбивати). В книзі цей термін пояснений як “знищення нації або етнічної групи”. Р. Лемкін наголошував, що ознаками геноциду є не тільки фізичне винищення представників групи: “Геноцид не обов’язково означає нагальне знищення нації. Він радше означає скоординований план різних дій, спрямованих на руйнування суттєвих основ життя національних груп з метою знищити самі ці групи. Такий план має на меті дезінтеграцію політичних та соціальних установ, культури, мови, національних почуттів, релігії та економічного існування національних груп та знищення особистої безпеки, свободи, здоров’я, гідності та навіть життя осіб, що належать до даної групи”².

У 1948 р. Організація Об’єднаних Націй (ООН) прийняла Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Стаття 2 цього документа містить таке визначення й ознаки геноциду: “Геноцид означає будь-яку з наступних дій, вчинених з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: (а) вбивство членів такої групи; (б) заподіяння тяжкої тілесної або психічної шкоди членам такої групи; (с) навмисне створення такої групі умов, розрахованих на її повне або часткове фізичне знищення; (d) втілення заходів, спрямованих на запобігання народженню дітей в такій групі; (e) примусове передання дітей такої групи до іншої групи”³.

У відділі рукописів публічної бібліотеки м. Нью-Йорк зберігається чернетка виступу Р. Лемкіна, яку він готував до мітингу в Нью-Йорку 20 вересня 1953 р., приуроченого до 30-х роковин Великого голоду 1932–1933 рр. У цьому виступі правник осмислив радянську політику щодо України. Втім, його розуміння геноциду українців було комплексним і виходило за межі суто вбивства мільйонів людей голодом.

Зокрема, Р. Лемкін писав про чотири “вістря” атаки проти українців. Перший удар сталінського режиму був спрямований на інтелігенцію – “мозок” нації. Другим став наступ на церкву, священників і вище духовенство – “душу” України. Третє вістря радянської атаки було спрямовано на хліборобів – селян-одноосібників, хранителів традицій, фольклору і музики, національної мови та літератури, національного духу України. Четвертим кроком стала фрагментація українського народу шляхом поселення в Україні чужинців і водночас розпорошення українців по цілій Східній Європі, аби знищити етнічну єдність українців та перемішати між собою різні нації.

² Raphael Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe* ... , 80.

³ “Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide”, *UN*, доступно 18 листопада 2023 р., https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf

У своїй роботі⁴ Р. Лемкін на конкретних прикладах пояснив, як саме ці “вістря” працювали на руйнування українського народу. Водночас, оскільки поступово відкривається доступ до радянських засекречених архівів, концептуальні моменти, які відзначив польсько-американський юрист, підтверджуються та уточнюються. Нові дані дали розуміння реальним процесам, які були спрямовані проти українства не тільки в 1932–1933 рр., а й у ширший історичний період і так чи інакше пов’язані з советською окупацією українських земель та бездержавністю.

Аналіз попередніх публікацій. Важливі праці, присвячені концепції геноциду українців за Р. Лемкіним, належать Романові Сербину⁵. Він, зокрема, підкреслював, що текст роботи Р. Лемкіна був орієнтований передусім на усний виступ, тому в ньому немає всіх необхідних академічних атрибутів, а на самому заході юрист, найімовірніше, не встиг виголосити його повністю. Втім, рукопис тексту зберігався разом із напрацюваннями автора до запланованої, але так і не завершеної ним книги про історію геноцидів від найдавніших часів⁶, а отже, імовірно, дослідник планував його вдосконалити.

Події сучасної російсько-української війни крізь призму геноциду ґрунтовно й аргументовано розглянула група дослідників із Національного університету “Києво-Могилянська академія”⁷. За основу свого аналізу вони взяли не лише Конвенцію ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього і практику міжнародних трибуналів, а й концепцію “культурного геноциду” Р. Лемкіна, викладену в книзі “Правління держав Осі в окупованій Європі”, згідно з якою знищення культурного спадку групи-жертви часто є першим етапом геноцидної політики пригноблених.

Про різні підходи до розуміння та вживання терміну “геноцид” писала Оксана Дудко. Вона наголошувала, що концепт цього злочину у руках росіян виявився більш ефективним для розпалювання ворожнечі й ненависті, ніж для запобігання звірствам і злочинам, як цього прагнула світова спільнота, запроваджуючи цей термін у правову систему⁸.

⁴ Рафаель Лемкін, *Радянський геноцид в Україні (стаття 28 мовами)*. (Київ: Майстерня книги, 2009), 31–36.

⁵ Roman Serbyn, “Lemkin on the Ukrainian Genocide”, *Journal of International Criminal Justice* 7, (2009): 123–130; Roman Serbyn, “Raphael Lemkin’s Conception of the Crime of Genocide and His Analysis of the Genocide of the Ukrainian Nation”, in *Рафаель Лемкін: Радянський геноцид в Україні (стаття 33 мовами)*, під редакцією Романа Сербина, упорядник Олеся Стасюк. (Київ: Видавництво Марка Мельника, 2020): 12–25.

⁶ Serbyn, “Raphael Lemkin’s Conception ...”, 15.

⁷ Denys Azarov, Dmytro Koval, Gaiane Nuridzhanian, Volodymyr Venher, “Understanding Russia’s Actions in Ukraine as the Crime of Genocide”, *Journal of International Criminal Justice* 21 (2), (May 2023): 233–264

⁸ Oksana Dudko, “A conceptual limbo of genocide: Russian rhetoric, mass atrocities in Ukraine, and the current definition’s limits”, *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne Des Slavistes* 64 (2–3), (2022): 133–145.

Своєю чергою Мартін Шоу пропонує використовувати для аналізу подій в Україні термін “геноцидна війна” (*genocidal war*), а не ширше “геноцид”, адже геноцидні елементи російських злочинних дій поступово посилювалися (зі зростанням українського опору) та в цілому тісно пов’язані з логікою військового конфлікту⁹.

Водночас окремі правники-міжнародники застерігають щодо використання терміну “геноцид” щодо подій повномасштабної війни Російської Федерації (РФ) проти України. Зокрема, позиція Вільяма Шабаса полягає в тому, що для доведення геноцидного наміру на основі “моделі поведінки” (*pattern of conduct*) необхідно виключити всі інші, крім геноцидного, можливі пояснення дій агресора, тобто Росії¹⁰. Інший його аргумент зводиться до кількості жертв: мовляв, “кількість смертей у пропорції до загального населення захищеної групи, очевидно, має велике значення для того, щоб робити висновки про намір вчинення геноциду”¹¹. Дослідник посилається на дані Управління Верховного Комісара ООН з прав людини, за якими з початку повномасштабного вторгнення РФ до 18 вересня 2022 р. в Україні загинуло 5916 цивільних¹², та підкреслює: “Хоч би як це було жахливо, 6000 смертей цивільних осіб протягом 7 місяців у країні з населенням 40 мільйонів людей саме по собі не є переконливим доказом на підтримку висновку про намір знищити групу цілком або частково”¹³. При цьому В. Шабас ігнорує інформацію про те, що в цьому звіті йдеться лише про верифіковані Управління Верховного Комісара ООН випадки, а “реальна кількість втрат серед цивільних осіб значно вища, оскільки отримання інформації з деяких місць, де тривають інтенсивні бойові дії, відбувається з затримкою, та багато повідомлень із місць, звідки надходить інформація про втрати серед цивільного населення, все ще потребують підтвердження”¹⁴. Також згаданий автор не звертає уваги на те, що достовірних даних із окупованих Росією територій, зокрема міст Маріуполь, Северодонецьк, Лисичанськ і Попасна, де

⁹ Martin Shaw, “Russia’s Genocidal War in Ukraine: Radicalization and Social Destruction”, *Journal of Genocide Research*, (8 March 2023), доступно 15 листопада 2023 р. <https://doi.org/10.1080/14623528.2023.2185372>

¹⁰ William A. Shabas, “Genocide and Ukraine. Do Words Mean What We Choose Them to Mean?”, *Journal of International Criminal Justice* 20, (2022): 843–857.

¹¹ William A. Shabas, “Genocide and Ukraine ...”, 850.

¹² “Ukraine: civilian casualty update. 19 September 2022”, *United Nations Office of the High Commissioner of Human Rights*, доступно 8 грудня 2023 р., <https://reliefweb.int/attachments/f9bc2407-2dc8-427c-a27e-3c549ff97e48/EN.pdf>

В останньому (на момент написання цієї статті) звіті Управління Верховного Комісара ООН з прав людини згадано про 10 058 цивільних, які загинули в Україні у період із 24 лютого 2022 р. до 30 листопада 2023 р. Джерело: “Ukraine: Protection of Civilians in Armed Conflict. November 2023 update”, *United Nations Office of the High Commissioner of Human Rights*, доступно 18 грудня 2023 р., https://reliefweb.int/attachments/e8fd68be-094e-4655-b3a1-9592200603e8/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28November%202023%29_ENG.pdf

¹³ William A. Shabas, “Genocide and Ukraine ...”, 851.

¹⁴ “Ukraine: civilian casualty update ...”, 2.

повідомлялося про великі жертви серед цивільних, у звіті за вересень 2022 р. немає¹⁵. Відсутні вони і в звіті за листопад за 2023 р.¹⁶

Дискусії про те, чи є злочини росіян в Україні геноцидом, тривають і в просторі публіцистики. Зокрема, дослідник життя й наукового доробку Р. Лемкіна Філіп Сендс визначив російсько-українську війну як геноцид українців, а також висловив думку, що так само вважав би й сам Р. Лемкін, якби жив у наш час¹⁷. Інший знаний науковець – Дуглас Ірвін-Еріксон, який також вивчав спадок Р. Лемкіна, теж підтримав тезу про геноцидний характер російських дій, зокрема відверто антиукраїнської риторики керівництва Російської Федерації¹⁸.

Мета роботи полягає в аналізі придатності застосування розробленої Р. Лемкіним концепції совєцького геноциду українців до подій повномасштабної війни, що відбуваються в Україні з 24 лютого 2022 р., зокрема дій російських загарбників на тимчасово окупованих територіях.

Виклад основного матеріалу. У 1991 р., з розпадом СРСР та здобуттям Україною незалежності, розпочався новий етап українського державотворення, який ніс великі надії, але водночас ознаменував виклики, пов'язані зі спадщиною десятиліть радянської окупації та геноциду 1930-х рр. Україна, яка у минулому була чи не найважливішою складовою частиною радянської імперії, мусила перебороти травму перебування в складі Російської імперії й СРСР та сформувати власну суб'єктність.

Красномовним фактом є те, що перша спроба обмежити українську незалежність з боку Росії відбулася уже через чотири дні після Акту проголошення незалежності України, 28 серпня 1991 р., коли в Україну без погодження прибула делегація з Москви на чолі з віцепрезидентом Російської Федерації Олександром Руцьким. Член цієї делегації, тодішній мер Ленінграда Анатолій Собчак після переговорів публічно заявляв, що “союз не можна руйнувати”¹⁹. Таким чином, тодішній безпосередній керівник майбутнього диктатора Росії Володимира Путіна заперечив право України на незалежність

¹⁵ “Ukraine: civilian casualty update ...”, 2.

¹⁶ “Ukraine: Protection of Civilians in Armed Conflict. November 2023 update”, *United Nations Office of the High Commissioner of Human Rights*, доступно 18 грудня 2023 р., https://reliefweb.int/attachments/e8fd68be-094e-4655-b3a1-9592200603e8/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28November%202023%29_ENG.pdf

У звіті за листопад 2023 р. в примітці не згадано про місто Ізюм, оскільки воно було деокуповане.

¹⁷ Philippe Sands, “What the Inventor of the Word ‘Genocide’ Might Have Said About Putin’s War”, *International New York Times*, 30 April 2022, *NA. Gale Academic OneFile*, доступно 8 грудня 2023 р., <https://link.gale.com/apps/doc/A702005567/AONE?u=anon~33adee7&sid=sitemap&xid=d8213a2c>.

¹⁸ Douglas Irvin-Erickson, “Is Russia Committing Genocide in Ukraine?”, *OpinioJuris*, 21 April 2022, доступно 8 грудня 2023 р., <https://opiniojuris.org/2022/04/21/is-russia-committing-genocide-in-ukraine/>

¹⁹ Василь Туглук, Володимир Скачко, Віктор Браницький, “Крізь тернії до консенсуу”, *Голос України*, (30 серпня 1991): 3.

та декларував важливість збереження СРСР. Однак реакція українців, які зібралися на мітинг, перед яким виступили і члени російської делегації, стала неочікуваною для А. Собчака – тон його заяв про збереження СРСР став більш стриманим. Цей візит, став одним із сигналів, що процеси розпаду СРСР, не зможуть кардинально вплинути на російських політичних лідерів, які так і не могли змиритися з суб'єктивністю українців, прагненням до незалежності та державотворення.

Референдум 1 грудня 1991 р. в Україні, який показав всезагальну підтримку ідеї незалежності українським суспільством, став ще одним важливим волевиявленням українців, які своєю підтримкою незалежності дали мандат політикам на рішучі дії з розбудови національної державності.

Попри сприятливіші порівняно з початком ХХ ст. геополітичні умови, зовнішній тиск на Україну у 1990-ті рр. продовжував відчуватися. Зокрема, це відобразилося на втраті ядерного озброєння, яке на час розпаду СРСР базувалося на території України.

В історії тиску на українську державність у 1990-х – на початку 2000-х рр. варто виділити кілька кроків РФ, спрямованих на підірив суверенітету та територіальної цілісності України. Постановою Верховної Ради РФ від 21 травня 1992 р. ставилася під сумнів легітимність постанови Президії Верховної Ради РРФСР “Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу Української РСР” від 5 лютого 1954 р.²⁰ На найвищому рівні в РФ приймалися законодавчі акти, які ставили під сумнів статус м. Севастополя, як складової частини України. Крім офіційних документів, які підривали територіальну цілісність України, РФ підтримувала та всіляко підживлювала антиукраїнські рухи в Криму, безпосередню участь в яких брали громадяни Росії. В цьому контексті варто сказати і про масове надання російських паспортів жителям Автономної республіки Крим та м. Севастополя як частину політики РФ спрямовану на порушення територіальної цілісності України.

Великим конфліктом, пов'язаним із посяганням на територіальну цілісність України, стали події навколо будівництва російською стороною дамби біля острова Тузла у 2003 р.

У 2014 р., після окупації Криму та окремих районів Донецької та Луганської областей, українці остаточно зрозуміли, що головною опорою в захисті територіальної цілісності та суверенітету є Збройні Сили України і що будь-які поступки РФ не будуть остаточними і не призведуть до сталого миру.

Репресивна діяльність силових структур РФ на окупованих українських територіях розпочалася з перших днів встановлення там російської влади і мала

²⁰ Олександр Копиленко, “Крим як невід’ємна складова частина України: правові аспекти“, *Крим в історичних реаліях України: До 50-річчя входження Криму до складу УРСР: матеріали наукової конференції (Київ, 19 лютого 2004 р.)*. (Київ: Інститут історії України НАН України, 2004), 6.

спланований системний характер. Зокрема сама окупація цих територій супроводжувалася залякуванням, тортурами, позбавленням свободи громадян України, які виступали проти дій загарбників.

Зокрема, варто звернути увагу, що однією із складових російської окупаційної політики з 2014 р. стало поступове витіснення української мови з усіх сфер життя, навіть незважаючи на нібито формальний офіційний статус української мови, зокрема в Криму поряд із російською та кримськотатарською. Наприклад, в 2017 р. на окупованій частині Донецької області керівник так званої “ДНР” заявив про повний перехід навчання на російську мову²¹, на окупованих територіях Луганської області з вересня 2020 р., за повідомленнями місцевих жителів українська мова може викладатися тільки як факультативний предмет²². Також у 2020 р. в “ДНР” та “ЛНР” українська мова була позбавлена статусу державної²³. В окупованій Автономній республіці Крим формально “рівноправні” російська, українська та кримськотатарська мови. Але, згідно із даними представниці Центру громадянської освіти “Альменда” Валентини Потапової, у 2023 р. у Криму українською мовою навчалася всього 182 дитини, а ще 34 дитини мали доступ до дошкільної освіти українською мовою²⁴. В окупованому Севастополі українська мова була позбавлена будь-якого статусу вже у 2014 р.²⁵, а станом на 2023 р. українською мовою там навчалася тільки 15 учнів²⁶.

Концепція Р. Лемкіна, викладена в есеї “Радянський геноцид в Україні”, багато в чому пояснює процеси, які відбуваються в Україні внаслідок російського повномасштабного вторгнення в 2022–2023 рр. Нижче розглянемо ці чотири “вістря”, спрямовані проти українства уже в наші дні.

Сучасна атака проти “мозку” нації полягає в систематичному знищенні окупантами проукраїнськи налаштованих мешканців тимчасово окупованих територій. Наприклад, в окупованому Ізюмі росіяни вбили дитячого письменника

²¹ “Захарченко похвалився про повний перехід шкіл у «ДНР» на російську мову”, *ТСН*, 7 червня 2017 р., доступно 14 грудня 2023 р., <https://tsn.ua/ato/zaharchenko-pohvalivnya-pro-povniy-perehid-shkil-u-dnr-na-rosiysku-movu-941627.html>

²² Ольга Стрижова, “Дети, забудьте украинский: зачем в оккупации окончательно убирают изучение языка?”, *Радио Свобода*, 3 червня 2020 р., доступно 14 грудня 2023 р., <https://www.radiosvoboda.org/a/30650612.html>

²³ “Огляд щодо обмеження функціонування української мови на тимчасово окупованих територіях України”, *Уповноважений із захисту державної мови*, доступно 16 грудня 2023 р., https://mova-ombudsman.gov.ua/oglyad-ukrayinskoyi-movi-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukrayini#_ftn39

²⁴ “В окупованому Криму лише 197 школярів цього року навчалися українською мовою – експертка”, *Укрінформ*, 23 травня 2023 р., доступно 15 грудня 2023 р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3713084-v-okupovanomu-krimu-lise-197-skolariv-cogoric-navcalisa-ukrainskou-movou-ekspertka.html>

²⁵ “Огляд щодо обмеження функціонування української мови”

²⁶ “В окупованому Криму лише 197 школярів...”

Володимира Вакуленка. За даними МВС України, причиною його смерті стали вогнепальні поранення, також у нього були зламані два пальці²⁷.

За даними Національної спілки журналістів, у період від 24 лютого 2022 р. до 29 листопада 2023 р. російські окупанти незаконно ув'язнили щонайменше 25 українських медійників²⁸. Зокрема, досі перебуває у полоні журналіст інформаційної агенції УНІАН Дмитро Хилюк, викрадений під час окупації Київщини ще в березні 2022 р.²⁹, журналіст та активіст з Херсонщини Сергій Цигіпа³⁰, а правозахисницю та журналістку Ірину Данилович засуджено у Росії до 7 років в'язниці нібито “за зберігання та виготовлення вибухівки”³¹ (також є інформація, що вона втратила слух на одне вухо уже після ув'язнення)³². З травня 2023 р. невідоме місце перебування журналістки з Мелітополя Ірини Левченко та її чоловіка. За даними “Радіо Свобода”, ці люди є в українських списках полонених, але російська сторона їх не підтверджує³³.

Міжнародна організація журналістів “Репортери без кордонів” представила незалежне розслідування, в результаті якого незалежні експерти дійшли до висновку, що журналіста Макса Левіна і його друга Олексія Чернишова російські військові стратили без суду та слідства³⁴.

До атаки на “мозок нації” можна віднести й публічні конфіскації та спалення українських книг із бібліотек. Особливо активно окупанти “воюють” із

²⁷ “Убивство письменника Вакуленка та трьох цивільних під час окупації Харківщини: деталі розслідування (ВІДЕО)”, *Офіційний портал МВС України*, 25 листопада 2023 р., доступно 15 грудня 2023 р., <https://mvs.gov.ua/uk/news/ubivstvo-pismennika-vakulenska-ta-tryokh-civilnih-pid-cas-okupatsiyi-xarkivshhini-detali-rozsliduvannia-video>

²⁸ “Стало відомо, скільки українських журналістів перебувають у полоні в Російській Федерації”, *ТСН*, 9 вересня 2023 р., доступно 12 грудня 2023 р., <https://tsn.ua/ato/stalo-vidomostilki-ukrayinskih-zhurnalistiv-perebuvaют-u-poloni-v-rosiyskiy-federaciyi-2447179.html>

²⁹ Надя Пришляк, “Журналіста УНІАН Дмитра Хилюка вивезли у в'язницю за сотні кілометрів на схід від Москви”, *УНІАН*, 19 липня 2023 р., доступно 14 грудня 2023 р., <https://www.unian.ua/society/vikradennya-hilyuka-zhurnalista-unian-vivezli-u-v-yaznicyu-za-sotni-kilometriv-na-shid-vid-moskvi-12333960.html>

³⁰ “Сергій Цигіпа”, *Центр громадянських свобод*, 27 лютого 2023 р., доступно 12 грудня 2023 р., <https://ccl.org.ua/conscience/sergij-czypiga/>

³¹ “Як ФСБ та «суд» сфальшували кримінальну справу громадянської журналістки у Феодосії Ірини Данилович? Пояснюють правозахисники”, *ZMINA*, 28 грудня 2022 р., доступно 10 грудня 2023 р., <https://zmina.info/news/yak-fsb-ta-sud-sfalshuvaly-kryminalnu-spravu-gromadyanskoj-zhurnalistky-u-feodosiyi-iryny-danylovych-poyasnyuyut-pravozahysnyku/>

³² “Бранка Кремля Ірина Данилович повністю втратила слух на ліве вухо”, *ZMINA*, 22 серпня 2022 р., доступно 18 грудня 2023 р., <https://zmina.info/news/branka-kremlya-iryna-danylovych-povnistyu-vtratyla-slukh-na-live-vukho/>

³³ Олександр Янковський, Олена Бадюк, “«У російському полоні – і дорослі, і діти»: за що окупанти карають і де утримують жителів Запоріжжя?”, *Радіо Свобода*, доступно 3 листопада 2023 р., <https://www.radiosvoboda.org/a/novynu-pryazovya-okupatsiya-zaporizhzhya-polon-doroslidity/32667626.html>

³⁴ Арно Фроже, Патрік Шовель, “Вбивство українського журналіста Макса Левіна: докази страти російськими військовими”, *Reporters without Borders*, доступно 10 грудня 2023 р., https://rsf.org/sites/default/files/medias/file/2022/06/Rapport%20Ukraine_UK%20final.pdf

виданнями, присвяченими історії України, зокрема подіям Голодомору 1932–1933 рр., національно-визвольної боротьби українців у ХХ ст., а також із книгами про події, що сталися після 2014 р.³⁵ Таку літературу окупаційна влада називає “нацистською” й “екстремістською”. Як повідомляє правозахисний центр “Альтернатива” з посиланням на Центр національного спротиву, в окупованій частині Запорізької області російські спецслужби не лише формують списки книг для подальшої конфіскації, а й завозять замість них російські видання, зокрема на історичні теми. За задумом окупантів це має сприяти просуванню наративів антиукраїнської пропаганди³⁶.

Знищення української церкви (“душі” нації) останніми роками відбувається шляхом залякування та захоплення храмів Православної церкви України (ПЦУ) та Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) – церков, які відкрито виступають проти російських окупантів. Тут можемо говорити про абсолютну тяглість історії, оскільки в своїй статті Р. Лемкін згадує Українську Автокефальну Православну Церкву (УАПЦ), знищену в кінці 1920-х – на початку 1930-х рр., та митрополита Василя Липківського, розстріляного в листопаді 1937 р. в Лук’янівській в’язниці у Києві. Правонаступницею цієї церкви, по суті, є ПЦУ, яка вшановує страченого більшовиками митрополита.

Стосовно ПЦУ на окупованих територіях України зафіксовані масові випадки залякування священнослужителів, заборони служіння, закриття храмів³⁷.

Згадані у роботі Р. Лемкіна і репресії проти УГКЦ. Нині ж російські окупанти арештували та досі утримують настоятеля парафії Різдва Пресвятої Богородиці УГКЦ в Бердянську о. Івана Левицького та сотрудника цієї парафії о. Богдана Гелету³⁸. Інший священник УГКЦ, о. Олександр Богомаз, який служив у Мелітополі, був, так би мовити, “видворений” на підконтрольну Україні територію³⁹.

³⁵ “Росіяни вилучають українські книги на ТОТ”, *Центр національного спротиву*, 24 січня 2023 р., доступно 15 грудня 2023 р., <https://sprotyv.mod.gov.ua/rosiyany-vyluchayut-ukrayinski-knygu-na-tot/>

³⁶ *Російський наступ на українські бібліотеки. Моніторингове дослідження щодо наслідків обстрілів російською армією об’єктів бібліотечної інфраструктури в період з 24 лютого 2022 року по 15 листопада 2023 року.* (Б.м.), Луганський обласний правозахисний центр “Альтернатива”, 2023), 76.

³⁷ Олександр Янковський, “«Лупцювали, душили, побили кінцівки». Як переслідують ПЦУ в російській окупації на півдні?”, *Радіо Свобода*, 10 вересня 2022 р., доступно 15 грудня 2023 р., <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-khramy-okupatsiyi-katuvannya-svyashchennykiv/32026522.html>; “На окупованій території Донеччини захоплено всі храми ПЦУ – митрополит Сергій”, *Релігійна правда*, 4 жовтня 2022 р., доступно 15 грудня 2023 р., <https://religionpravda.com.ua/?p=89468>

³⁸ “Донецький екзархат УГКЦ стурбований долею священників з Бердянська”, *Vatican News*, 1 грудня 2022 р., доступно 12 грудня 2023 р., <https://www.vaticannews.va/uk/church/news/2022-12/zayava-donetskogo-ekzarhatu-pro-svyaschennykiv-z-berdyanska.html>.

³⁹ Каріна Бугайченко, “«Ми там не хотіли виживати, ми там хотіли жити» – священник з Мелітополя”, *Суспільне. Новини*, 6 січня 2023 р., доступно 17 грудня 2023 р., <https://suspilne.media/345476-mi-tam-ne-hotili-vizivati-mi-tam-hotili-ziti-svasennik-z-melitopola/>.

В кінці грудня 2022 р. керівник окупаційної адміністрації Запорізької області Євген Балицький видав розпорядження про цілковиту заборону діяльності УГКЦ, передання всієї власності цієї церкви в розпорядження окупантів. Цим же документом були заборонені пов'язані з УГКЦ організації, такі як “Орден Лицарів Колумба” і “Карітас”⁴⁰.

Крім того, на окуповані території завозять священників Російської православної церкви⁴¹ та видану в Росії пропагандистську літературу на релігійні теми. Російська православна церква, за інформацією Центру національного спротиву, “виправдовує окупацію й заперечує існування української нації”⁴².

Атакою на “тіло” української нації є створення умов несумісних із життям для “середньостатистичного” українця. Українські юристи Денис Азаров, Володимир Венгер, Дмитро Коваль, Гаяне Нуріджанян детально проаналізували дії РФ, які є доказами геноцидного наміру росіян⁴³. Зокрема, в це поняття вони включають: факти блокади населених пунктів; недопуску гуманітарної допомоги або викрадення гуманітарних вантажів; перешкоджання евакуації цивільного населення; захоплення та цілеспрямоване знищення об'єктів інфраструктури, що забезпечують базові потреби людей; знищення об'єктів господарської інфраструктури та перешкоджання економічній діяльності; зумисне створення техногенних катастроф. Крім цього, сюди ж можна віднести дії російських окупантів, скеровані на заподіяння серйозних тілесних чи психічних ушкоджень громадянам України: згвалтування та сексуальне насилля; тортури та катування; незаконне позбавлення волі; систематичне залякування перспективами ядерних ударів та можливостями здійснення інших форм масового винищення українців як народу.

Паралельно відбувається і фрагментація української нації, пов'язана з міграційними процесами. Із окупованих територій масово виїжджає українське населення, особливо проактивне, а натомість туди приїжджають росіяни⁴⁴. Найкращою ілюстрацією тут буде Маріуполь, на вітринну “відбудову” якого Росія

⁴⁰ “Окупанти заборонили діяльність УГКЦ на окупованій частині Запорізької області (документ)”, *Релігійно-інформаційна служба України*, 7 грудня 2023 р., доступно 15 грудня 2023 р., https://risu.ua/okupanti-zaboronili-diyalnist-ugkc-na-okupovaniy-chastini-zaporizkoyi-oblasti-dokument_n144538?fbclid=IwAR1L3TQPNAvQmLrYZFKUiXvG1aiI33avz6lVPy9heR8rjPMEob93FjC8C8A

⁴¹ “Росіяни відправили своїх священників на ТОТ”, *Центр національного спротиву*, 12 жовтня 2023 р., доступно 20 грудня 2023 р., <https://sprotyv.mod.gov.ua/rosiyany-vidpravyly-svoyih-svyashhenykyiv-na-tot/>

⁴² “Окупанти завозять церковну пропагандистську макулатуру до захоплених церков на ТОТ”, *Центр національного спротиву*, 10 листопада 2023 р., доступно 13 грудня 2023 р., <https://sprotyv.mod.gov.ua/okupanty-zavozyat-tserkovnu-propagandystsku-makulaturu-do-zahoplenyhtserkov-na-tot/>

⁴³ Denys Azarov, Dmytro Koval, Gaiane Nuridzhanian, Volodymyr Venher, “Understanding Russia’s Actions in Ukraine as the Crime of Genocide”: 233–264

⁴⁴ Лія Личенко, “Росіяни масово завозять на окуповані території України, обіцяючи великі зарплати”, *Економічна правда*, 14 вересня 2023 р., доступно 13 грудня 2023 р., <https://www.epravda.com.ua/news/2023/09/14/704308/>

активно запрошує своїх громадян, зокрема так званих “нових росіян” (осіб, які нещодавно переселилися до Російської Федерації із країн Центральної Азії, але вже отримали російський паспорт). За даними Центру національного спротиву, в місто станом на листопад 2023 р. вже переселилося близько 30 тис. мігрантів⁴⁵. Створюючи умови для того, щоб ці люди та їхні сім’ї залишалися на окупованих територіях, Кремль змінює етнічний склад українських земель і стирає їх українське обличчя.

Однією із причин кампанії РФ із заперечення Голодомору-геноциду, як на території РФ так і за її межами є те, що це має негативний вплив на імідж Росії як країни. Міністерство закордонних справ РФ та посольства цієї країни в США і державах Європи орієнтовно з 2008 р. нерідко видавали офіційні заяви, пов’язані із запереченням Голодомору. Кількість цих заяв зросла після початку повномасштабного вторгнення, коли Голодомор визнали актом геноциду одні з найбільших європейських держав – ФРН та Франція.

Новим наративом російської пропаганди є протидія порівняння Голодомору з сучасним геноцидом українців. Зокрема, 26 листопада 2023 р. російські дипломати опублікували коментар Посольства РФ в США, в якому висловили обурення з приводу порівняння Голодомору з сучасним геноцидом українців⁴⁶. Зокрема, в тексті згадано про опубліковану напередодні офіційну заяву Президента США, приурочену до Дня пам’яті жертв голодоморів. В цій заяві Джо Байден провів аналогії між історією Голодомору та посяганнями путінського режиму на продовольчу безпеку в сучасному світі: “Сьогодні сільськогосподарська інфраструктура України знову стає цілеспрямованою мішенню – цього разу Володимиром Путіним у рамках його прагнення до завоювання та влади. Російські сили прагнуть знищити економіку та незалежність України, навмисно завдаючи шкоди полям і знищуючи українські зерноховища та порти. Це не просто атака на економічну безпеку України, це цинічний напад на продовольчу безпеку всюди. Путін завдає шкоди найуразливішим громадам світу заради прибутку Росії”. Також Президент США зазначив: “У цю річницю ми пам’ятаємо та вшановуємо всіх тих, хто як в минулому, так і в сучасності, переживає такі труднощі та хто продовжує боротися проти тиранії”⁴⁷.

Висновки. Отже, аналіз сучасних подій крізь призму концепції Р. Лемкіна дає підстави розглянути дії путінського режимом як продовження політики Й. Сталіна. Зокрема, діяльність російських військ на окупованих територіях

⁴⁵ “Окупанти продовжують звозити мігрантів на ТОТ Донеччини”, *Центр національного спротиву*, 17 листопада 2023 р., доступно 19 грудня 2023 р., <https://sprotyv.mod.gov.ua/okupanty-prodovzhuut-zvozyty-migrantiv-na-tot-donechchyny/>

⁴⁶ “Комментарий Посольства России в США”, *Посольство Российской Федерации в США*, 26 ноября 2023 г., доступно 13 грудня 2023 р., https://washington.mid.ru/ru/press-centre/news/kommentariy_posolstva_rossii_v_ssha_zerno/

⁴⁷ “Statement by President Biden in Remembrance of Holodomor”, *The White House*, 25 November 2023, доступно 18 грудня 2023 р., <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/11/25/statement-by-president-biden-in-remembrance-of-holodomor/>

(систематичне насилля, репресії, атака на українську мову й культуру, посягання на релігійні свободи, насильницькі депортації тощо) становлять серйозну загрозу для української ідентичності мешканців та призводять до русифікації тимчасово окупованих територій України. Як і в часи СРСР, нинішнє керівництво Кремля маніпулює інформацією, приховуючи від світу свої злочини та створюючи засобами пропаганди позитивний образ влади серед населення. Важливо, що вже нині путінський режим заперечує проти порівняння подій повномасштабної війни проти України з Голодомором, і, вочевидь, у майбутньому ця тенденція буде посилюватися. Врешті, наш підхід демонструє й певну універсальність ідей Р. Лемкіна щодо дій Кремля в контексті організації та втілення актів геноциду.

REFERENCES

- Azarov, Denys, Koval, Dmytro, Nuridzhanian, Gaiane, Venher, Volodymyr. “Understanding Russia’s Actions in Ukraine as the Crime of Genocide”. *Journal of International Criminal Justice* 21 (2) (May 2023): 233–264.
- “Branka Kremliia Iryna Danylovych povnistiu vtratyla slukh na live vukho”. *Zmina*. August 22, 2022. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://zmina.info/news/branka-kremliya-iryna-danylovych-povnistiu-vtratyla-slukh-na-live-vukho/> (in Ukrainian).
- Buhajchenko, Karina. “«My tam ne hotily vyrzyvaty, my tam hotily rzyty» – sviashchennyk z Melitopolia”. *Suspilne, novyny*. January 6, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://suspilne.media/345476-mi-tam-ne-hotili-vizivati-mi-tam-hotili-ziti-svasennik-z-melitopola/> (in Ukrainian).
- “Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide”. *UN*. Last accessed: December 12, 2023, URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf
- “Donetskyi ekzarkhat UHKTs sturbovani doleiu sviashchenykiv z Berdianska”. *Vatican News*. December 1, 2022. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://www.vaticannews.va/uk/church/news/2022-12/zayava-donetskogo-ekzarhatu-prosvaschenykiv-z-berdyanska.html> (in Ukrainian).
- Dudko, Oksana. “A conceptual limbo of genocide: Russian rhetoric, mass atrocities in Ukraine, and the current definition’s limits”. *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne Des Slavistes* 64 (2–3) (2022): 133–145.
- Froger, Arnaud, Chauvel, Patrick. “Vbyvstvo ukrainskoho zhurnalista Maksa Levina: dokazy straty rosiiskymy viiskovymy”. *Reporters without Borders*. Last accessed: December 8, 2023, URL: https://rsf.org/sites/default/files/medias/file/2022/06/Rapport%20Ukraine_UK%20final.pdf (in Ukrainian).
- Ilchenko, Liia. “Rosiiian masovo zavoziat na okupovani terytorii Ukrainy, obitsiaiuchy velyki zarplaty”. *Ekonomichna Pravda*. September 14, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/09/14/704308/> (in Ukrainian).
- Irvin-Erickson, Douglas. “Is Russia Committing Genocide in Ukraine?”. *OpinioJuris*. April 21, 2022. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://opiniojuris.org/2022/04/21/is-russia-committing-genocide-in-ukraine/>
- “Kommentaryy Posolstva Rossiyy v SShA”. *Posolstvo Rossiyskoy Federatsiyi v SShA*. November 26, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: https://washington.mid.ru/ru/press-centre/news/kommentariy_posolstva_rossii_v_ssha_zerno/ (in Russian).

- Kopylenko, Oleksandr. “Krym yak nevidiemna skladova chastyna Ukrainy: pravovi aspekty”, *Krym v istorychnykh realiakh Ukrainy: Do 50-richchia vkhodzhennia Krymu do skladu URSR: materialy naukovoi konferentsii (Kyiv, 19 liutoho 2004 r.)*. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NANU, 2004. 5–35. (in Ukrainian).
- Lemkin, Raphael. *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 1944.
- Lemkin, Raphael. *Radianskyi henotsyd v Ukraini (stattia 28 movamy)*. Kyiv: Maisternia knyhy, 2009. (in Ukrainian)
- Lemkin, Raphael. *Radianskyi henotsyd v Ukraini (stattia 33 movamy)*, redaktor Roman Serbyn, uporiadnyk Olesia Stasiuk. Kyiv: Vyd-vo Marka Melnyka, 2020. (in Ukrainian).
- “Na okupovanii terytorii Donechchyny zakhopleno vsi khramy PTsU – mytropolyt Serhii”. *Relihiina Pravda*. October 4, 2022. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://religionpravda.com.ua/?p=89468> (in Ukrainian).
- “Ohliad shchodo obmezhenia funktsionuvannia ukrainskoi movy na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh Ukrainy”. *Upovnovazheni iz zakhystu derzhavnoi movy*. Last accessed: December 8, 2023, URL: https://mova-ombudsman.gov.ua/oglyad-ukrayinskoyi-movi-na-tymchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukrayini#_ftn39 (in Ukrainian).
- “Okupanty prodovzhuiut zvozyty mihrantiv na TOT Donechchyny”. *Tsentr natsionalnoho sprotyvu*. November 17, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://sprotyv.mod.gov.ua/okupanty-prodovzhuyut-zvozyty-migrantiv-na-tot-donechchyny/> (in Ukrainian).
- “Okupanty zaboronyly diialnist UHKTs na okupovanii chastyni Zaporizkoi oblasti (dokument)”. *Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy*. December 7, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: https://risu.ua/okupanti-zaboronili-diyalnist-ugkc-na-okupovanih-chastyni-zaporizkoyi-oblasti-dokument_n144538?fbclid=IwAR1L3TQPNAvQmLrY ZFKUiXvG1ail33avz6lVPy9heR8rjPMEob93FjC8C8A (in Ukrainian).
- “Okupanty zavoziat tserkovnu propahandystsku makulaturu do zakhoplenykh tserkov na TOT”. *Tsentr natsionalnoho sprotyvu*. November 10, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://sprotyv.mod.gov.ua/okupanty-zavozyat-tserkovnu-propagandystsku-makulaturu-do-zahoplenykh-tserkov-na-tot/> (in Ukrainian).
- Pryshliak, Nadia. “Zhurnalista UNIAN Dmytra Khyliuka vyvezly u viaznytsiu za sotni kilometriv na skhid vid Moskvu”. *UNIAN*. July 19, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://www.unian.ua/society/vikradennya-hilyuka-zhurnalista-unian-vivezli-u-v-yaznicyu-za-sotni-kilometriv-na-shid-vid-moskvi-12333960.html> (in Ukrainian).
- “Rosiiiany vidpravlyly svoikh sviashchenykyv na TOT”. *Tsentr natsionalnoho sprotyvu*. October 12, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://sprotyv.mod.gov.ua/rosiiiany-vidpravlyly-svoyih-svyashhenykyv-na-tot/> (in Ukrainian).
- “Rosiiiany vyluchaiut ukrainski knyhy na TOT”. *Tsentr natsionalnoho sprotyvu*. January 24, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://sprotyv.mod.gov.ua/rosiiiany-vyluchayut-ukrayinski-knygy-na-tot/> (in Ukrainian).
- Rosiiskyi nastup na ukrainski biblioteki. Monitorynhove doslidzhennia shchodo naslidkiv obstriliv rosiiskoiu armiiu obektiv bibliotechnoi infrastruktury v period z 24 liutoho 2022 roku po 15 lystopada 2023 roku*. Luhanskyi oblasnyi pravozakhysnyi tsentr “Alternatyva”, 2023. (in Ukrainian).

- Sands, Philippe. “What the Inventor of the Word «Genocide» Might Have Said About Putin’s War”. *International New York Times*. April 30, 2022. NA. Gale Academic OneFile. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://link.gale.com/apps/doc/A702005567/AONE?u=anon~33adee7&sid=sitemap&xid=d8213a2c>
- Serbyn, Roman. “Lemkin on the Ukrainian Genocide”. *Journal of International Criminal Justice* 7 (2009): 123–130.
- “Serhii Tsyhipa”. *Tsentr hromadianskykh svobod*. February 27, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://ccl.org.ua/conscience/sergij-czypiga/> (in Ukrainian).
- Shabas, William A. “Genocide and Ukraine. Do Words Mean What We Choose Them to Mean?”. *Journal of International Criminal Justice* 20 (2022): 843–857.
- Shaw, Martin. “Russia’s Genocidal War in Ukraine: Radicalization and Social Destruction”. *Journal of Genocide Research* (March 8, 2023). Last accessed: December 12, 2023, URL: <https://doi.org/10.1080/14623528.2023.2185372>
- “Stalo vidomo, skilky ukrainskykh zhurnalistiv perebuvauiut u poloni v Rosiiskii Federatsii”. *TSN*. September 9, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://tsn.ua/ato/stalo-vidomo-skilki-ukrayinskih-zhurnalistiv-perebuyayut-u-poloni-v-rosiyskiy-federaciyi-2447179.html> (in Ukrainian).
- “Statement by President Biden in Remembrance of Holodomor”. *The White House*. November 25, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/11/25/statement-by-president-biden-in-remembrance-of-holodomor/>
- Stryzhova, Olha. “Deti, zabudte ukrainskyi: zachem v okkupatsiyi okonchatelno ubyraiut yzuchenye yazyka?”. *Radio Svoboda*. June 3, 2020. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30650612.html> (in Russian).
- Tuhluk, Vasyl, Skachko, Volodymyr, Branytskyi, Viktor. “Kriz ternii do konsensusu”. *Holos Ukrainy*. August 30, (1991): 3. (in Ukrainian).
- “Ubyvstvo pismennyka Vakulenko ta trokh tsyvilnykh pid chas okupatsii Kharkivshchyny: detali rozsliduvannia (VIDEO)”. *Portal MVS*. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news/ubivstvo-pismennika-vakulenko-ta-tryox-civilnix-pid-cas-okupaciyi-xarkivshhini-detali-rozsliduvannia-video> (in Ukrainian).
- “Ukraine: civilian casualty update. 19 September 2022”. *United Nations Office of the High Commissioner of Human Rights*. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://reliefweb.int/attachments/f9bc2407-2dc8-427c-a27e-3c549ff97e48/EN.pdf>
- “Ukraine: protection of civilians in armed conflict. November 2023 update”. *United Nations Office of the High Commissioner of Human Rights*. Last accessed: December 8, 2023, URL: https://reliefweb.int/attachments/e8fd68be-094e-4655-b3a1-9592200603e8/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28November%202023%29_ENG.pdf
- “V okupovanomu Krymu lyshe 197 shkolariv tsohorich navchalysia ukrainskoiu movoiu – ekspertka”. *Ukrinform*. May 23, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3713084-v-okupovanomu-krimu-lise-197-skolariv-cogoric-navcalisa-ukrainskou-movou-ekspertka.html> (in Ukrainian).
- “Yak FSB ta «sud» sfalshuvaly kryminalnu spravu hromadianskoi zhurnalistky u Feodosii Iryny Danylovykh? Poiasniuiut pravozakhysnyky”. *Zmina*. December 28, 2022. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://zmina.info/news/yak-fsb-ta-sud-sfalshuvaly-kryminalnu-spravu-gromadyanskoyi-zhurnalistky-u-feodosiyi-iryny-danylovykh-poyasnyuyut-pravozahysnyky/> (in Ukrainian).

- Yankovskyi, Oleksandr, Badiuk, Olena. “«U rosiiskomu poloni – i dorosli, i dity»: za shcho okupanty karaiut i de utrymuiut zhyteliv Zaporizhzhia?”. *Radio Svoboda*. November 3, 2023. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-okupatsiya-zaporizhzhya-polon-dorosli-dity/32667626.html> (in Ukrainian).
- Yankovskyi, Oleksandr. “Luptsiuvaly, dushyly, pobylы kintsivky. Yak peresliduiut PTsU v rosiiskii okupatsii na pivdni?” *Radio Svoboda*. September 10, 2022. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-khramy-okupatsiyi-katuvannya-svyashchennykiv/32026522.html> (in Ukrainian).
- “Zakharchenko pokhvalyvsia pro povnyi perekhid shkil u «DNR» na rosiisku movu”. *TSN*. June 7, 2017. Last accessed: December 8, 2023, URL: <https://tsn.ua/ato/zaharchenko-pohvalivsya-pro-povniy-perehid-shkil-u-dnr-na-rosiysku-movu-941627.html> (in Ukrainian).

MODERN GENOCIDE OF UKRAINIANS THROUGH THE PRISM OF RAPHAEL LEMKIN’S CONCEPT OF SOVIET GENOCIDE

Mykhailo KOSTIV

National Museum of the Holodomor Genocide
Genocide, Crimes Against Humanity and War Crimes Research Department
3 Lavrska Street, Kyiv, 01015, Ukraine
e-mail: kostivmb@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4101-6661>

In his speech delivered in New York in 1953, the famous international lawyer, the author of the term “genocide”, Raphael Lemkin proposed his own vision of the policy of the USSR towards Ukrainians as genocide. He believed that not only the extermination of Ukrainians by famine in 1932–1933 should be seemed as genocide, but also more broadly all actions of the Kremlin aimed at the Russification of the Ukrainian nation. The lawyer spoke of four “strikes”, “prongs” of the attack on the Ukrainian nation.

Even after Ukraine became independent in 1991, the Russian pressure directed against the Ukrainian statehood continued. The events escalated in 2014 with the occupation of Crimea and Russian invasion to the Donetsk and Luhansk region. The purpose of the repressive measures the pro-Kremlin forces (such as physical attacks against active people, exclusion of the Ukrainian language from all spheres of social life, etc.) took on the occupied territories was to break the “spine” of the Ukrainian resistance there.

Importantly, R. Lemkin’s concept can also be applied to the events of the Russian-Ukrainian full-scale war, which has been ongoing since February 24, 2022 and which many countries of the world have already recognized as genocidal. At the same time, the scholarly discussions about the genocidal nature of this war and ways of using of this term in international law and politics are ongoing.

In particular, the Russian occupiers destroy the “brain of the nation”. They kidnap, imprison and kill Ukrainian intellectuals, journalists and writers, confiscate Ukrainian-language books from libraries as “Nazi literature” and burn them down, and deny children access to education in the Ukrainian language.

The invaders are also attacking the “soul of the nation”, destroying churches and repressing the clergy of the Orthodox Church of Ukraine and Ukrainian Greek Catholic Church. Instead, the Kremlin uses the Russian Orthodox Church under its control to popularize anti-Ukrainian ideas among the general public.

The occupiers are also massively destroying the “body of the nation” – the population of the occupied territories, “average Ukrainians”. This happens due to the killing of civilians, physical, psychological and sexual violence against them, creation of conditions incompatible with life (humanitarian disasters) on the temporarily occupied territories, systematic shelling and destruction of critical infrastructure, etc. In addition, we should mention the confiscation of crops from Ukrainian farmers, which is reminiscent of the actions of the Bolsheviks during the Holodomor.

Finally, the enemy fragments the Ukrainian nation by Russifying and deporting the inhabitants of the temporarily occupied territories, including children, to Russia and populating the captured Ukrainian lands, cities and towns with representatives of other nations.

Therefore, the analysis of current events through the prism of R. Lemkin’s concept reveals the tenacity of the Russian misanthropic policy towards the Ukrainian nation and Moscow’s boundless imperial ambitions. In particular, the actions of Russian troops in the occupied territories (systematic violence, repression, attack on the Ukrainian language and culture, encroachment on religious freedoms, forced deportations, etc.) pose a serious threat to the Ukrainian identity of the residents and lead to the Russification of the temporarily occupied territories. As in the times of the USSR, the current leadership of the Kremlin manipulates information, hiding its crimes from the world and using propaganda to create a positive image of the government among the population. Putin’s regime already objects to comparing the events of a full-scale war with the Holodomor, and this tendency is probably going to increase in the future. In conclusion, our approach also demonstrates a certain universality of R. Lemkin’s ideas regarding the actions of the Kremlin against enslaved nations.

Key words: genocide, Holodomor, Raphael Lemkin, Russian-Ukrainian war, crime, Ukrainian nation.